

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Blehweis.**

Tečaj X.

V sredo 18. februaria (poznzimna) 1852.

List 14.

Tolažba pozimi.

Kaj umira ti veselje?
Kaj te v žalost mi topi?
Kaj ti, serce! nove želje
Spod nespolnjenih budi?
Kar pogledam, res žaluje:
Polje prazno je cvetlic,
Listje se raz drevja suje,
Proč je sled veselih ptic.
Hribov verhe sneg zapada,
Zadelduje sernam tír,
In po dolih led poklada
Na potokov bistrih vir.
Pa jesén bodé minila,
Zimski dnevi potekó,
Zemlja se bo pomladila,
Vnovič v cvetje vse bo šló.
Vnovič bojo priletele
Ptice in prepevale,
Vnovič ribice vesele
Po vodah igrale se.
Toraj, serce, terpi malo
Svojo žalost! Sej iz nje
Bo veselje kal pognalo,
Kakor berstje v cvetke gre.

Podučenje,

kako se imajo hlevi po nalezljivih konjskih boleznih snažiti.

Razglasilo c. k. ministerstva notranjih oprav 31. oktobra 1851.

Da se osnaženje hlevov po nalezljivih konjskih boleznih na enako vižo in povsod tako opravi, da se ni noviga okuženja bati, in da opravilo gospodarju nepotrebnih stroškov ne prizadene, veva ministerstvo notranjih oprav po posvetu z c. k. ministerstvom vojništva in z učeniki živinozdravnišnice Dunajske tole:

1. Visoki hlevi se imajo 7 do 8 čevljev navisoko pobeliti. — Je v velikim hlevu le en konj smerkov, červiven, garjev, je treba le mesto pobeliti, kjer je stal, in bližnjo okolico na desno in levo. — Manjši hlev, v katerim je malo kónj, se pobeli vès.

2. Ker velika vročina vsako kužnino pokonča, se morajo jasli, korito, ograje stališa, posoda, iz ktere je konj zobanje dobival ali pil, orodje, s katerim se česal (štrigljal), z eno besedo vse, kar je z bolnim konjem v kakošni dotiki bilo, narpoprej s kropam, po tem pa, ko se je osušilo, z vrelin lugam dobro umiti in poribati.

3. Ravno tako se ima tudi z železnino ravnati; v železje se ne vsede kužnina tako lahko, kot v lesnino; zato ni treba družiga, kot imeno-

vaniga zmivanja. Zmivanje s klorovo vodo je pri železji nepotrebno in mu tudi škodje, ker ga razjé.

4. Če so tla kamnitne ali ceglatne, se morajo s kropam ali vrelin lugam politi, dobro zribati in z močno metljo osnažiti; pesek med kamnjem ali ceglam se mora izpraviti in z novim nadomestiti.

5. So tla z ilovco ali scer s kakošno zemljo vdelane, se mora zemlja za pol čevlja globoko izkopati in z novo nadomestiti.

6. Po tem naj se vrata in oknja hleva zapró, in žepla naj se varno, da ogenj v hlevu ne ostane, na žerjavici sožgè, ker žepljeni sopuh vsako kužnino nar bolj pokonča in je tudi pljučam človeka, ki ga sožiga, manj škodljiv; tudi tako kadilo ni drago. — Se vé, da se mora poprej vsa živina iz hleva djati, in da se tudi človek v takim sopuhu ne mudi.

7. Ko je žepljeni dim v hlevu prešel, se odpró vrata in oknja, da se dobro prezračí; tako odprt in prazen naj stoji hlev skozi 8 dni.

8. Je bil v velikim hlevu le en tak bolen konj, je zadosti, ako se stališe in bližnja okolica konja na imenovano vižo počedi, ker kužnina smerkoviga, červivniga, garjeviga konja se ne pusti po zraku, tedaj tudi celiga hleva snažiti treba ni. — Je pa konj v takim hlevu morebiti na več mestih stal in se je mnoga oprava pri njem rabila, se mora vès hlev na imenovano vižo osnažiti.

Gutta Percha,

nova prekoristna stvar za mnogotere rokodelstva.

Ker so gutto percho za mnogotere rokodelstva po vunanjih krajih od dné do dné bolj rabiti začeli, in se je bojo gotovo tudi naši slovenski rokodelci sčasama poprijeli, je menda prav, da tudi „Novíce“ nekoliko o ti novi stvari govoré.

Gutta percha (izrekuj guta pèrča) je stèrjeni sok nekiga divjiga drevesa, ki u Azii na Malajskih otokih, na bregovih polotoka Malekka, in sosednjih primorskih deželá obilno raste.

Guta pèrča (imé hočemo pisati, kakor se izrekuje) je, kar njene obstojne dele vtiče, močno podobna že davnej znanimu vlečcu ali gumilastiku, ali pa raztegljivi smoli (Federharz), ima pa zraven teh še druge imenitniši lastnosti, po kterih se močno od vlečca loči, kteriga v koristnosti še mnogokrat prekosi.

Iznajdena je bila guta pèrča leta 1822. Bil je namreč angleški zdravnik dr. Montgomeri na otoku Singapore, kjer se je veliko z naravskimi

rečmi pečal. Tu je slišal od neke smole, ki ima sila čudovitne lastnosti, in katero guto perčo imenujejo. Pa ni mu bila priložnost je zagledati ali pridobiti; še le u letu 1842 jo je zapazil.

Zagledal je bil namreč eniga dne u roki nečiga dervarja topor (sekiro), ktere toporišče (ročica) se mu je iz neke posebne osnove narejeno zdelo. Pregleda bolj natanjko to reč: bila je guta perča. Pri tej priliki so mu ljudje tudi povedali, kje in kako se dobiva in kako pripravlja.

Dr. Montgomeri se je kmalo prepričal, da ta smola bi utegnila za marsikako rabo še bolji biti, kakor vlečic, torej je je nekaj za ogled poslal u Kalkuto in London, kjer so berž koristnost te nove znajdbe spoznali.

Drevó, iz kteriga se guta perča dobi, kteriga rastlinsko ime pa še ni znano, je eno nar visokejih na Malajskih otokih; dēbla je 3 do 4 čevlje debeliga; več ko 100 let starosti doseže. Njega lés pa ni tako terd, da bi bil za tesarstvo vgoden. Iz sadú tega drevesa si domači olje pripravljajo, s kterim svoje jedí omaslé. Nar imenitniši del tega drevesa je gotovo njegov sok (mezga), kteriga eno drevó blizo 20 do 30 funtov da, kadar ga navértajo, in kteriga se vsako leto veliko sodov na Angleško izpelje, ker zopet so bili Angleži pervi, ki so to smolnato stvar v vsakdanjo rabo vpeljati, ktero zavolj čudo imenitnih lastnost hvalo zasluži.

Guta perča je za različno in mnogoverstno rabo. Telesne lastnosti gute perče so pa sledeče:

1. guta perča je zlo gorljiva, vunder se še le pri silni vročini vžgē;
2. u tanjkih (spuhtečih) oljih se da raztopiti; mastno olje pa nič čez njo ne premore;
3. ž njo se da lahko barvati, da se tudi z drugimi barvami zmešati;
4. merzla voda in sopúh čez njo nič ne premoreta, pa
5. u vročo vodo (krôp) pomakana, ali soparu in razgretimu zraku izpostavljena, se guta perča tako omeči, da se zamore gnjēsti in kakor vosek u mnogoverstne poljubne oblike stiskati ali tlačiti;
6. ko je guta perča suha in terda, je kakor skorja in se ne da na nobeno vižo ne vleči ne stegniti; ko je pa raztopljen bila, postane silno vezljiva, to je, dobi silno vezivno moč;
7. ko je po raztopljenju spet suha in terda postala, je nekako raztegniljiva ali elastična;
8. zrak je ne more prešiniti in tudi oslabeti je ne zamore; tudi voda skoz njo ne more;
9. čista nima nobeniga posebniga duha;
10. če se ravno dalje časa upotrebuje ali rabi, se malo ali clò nič ne ošpoga, je tedaj zlo terpežna, se vé da, kader ne služi za kurjavo;
11. če guta perča ni za eno rabo več, se da lahko predelati in preliti za drugo.

(Konec sledi.)

Pogled na Serbsko *).

Po spisu Ant. žl. Etzel-na.

Junaški narod bistrega uma, kakor je serbski, ki si je z oboroženo roko svobodo pridobil, tudi vsigdar

*) Serbska knežija je med Slavonio, Ogersko, Vlaško in Turško, obseže 386 štirjaških milj, je gorata dežela z rodovitnimi in pridno obdelanimi dolinami, v kterih se mnogoverstnega žita prideluje; stanovnikov šteje čez milion, ki so večidel Serbi, plemeniten slovansk narod, svobodoljuben, nadušen za vedno višji omiko, krasnega jezika, priden, in proste obnaše, vére gerško-kristianske.

naglo napredje po potu deržavnega razvitja, katero je enkrat nastopil. Na ti poti svoj narod peljati, je pa bivši knez Miloš popolnoma pozabil, kteremu sicer ne moremo odreči, da je bil izverstin mož velike dušne moči in pogumnosti slavne. On je bil v oktobru leta 1813 med serbskimi vodji edini, ki po opominovanji svoje blage za narod goreče žene, Ljubice, zdramljen in nadušen, se je zopet zavedil svojega poklica in nar več pripomogel, da se je Serbii turški jarm otresel. Ali sužnosti rešenemu narodu ni bil to, kar bi mu bil imel biti. Ako takrat, ko je kot knez pravični dar za svoje domovini posvečene zasluge vžival, bi bil zamogel zoperstati zapeljivemu vabilu neomejenega gospodarstva, ako bi bil prid dežele v pervo, lastni prid pa v drugo versto stavil, in bi bil ustanovil po modrih postavah narodu zaželjeno vlado, še danes bi bilo vladarstvo v njegovih rokah. To storiti pa je knez Miloš opustil.

Serbska knežija se zamore tedaj deržava po sedanjih zapopadkih še le od tiste dobe imenovati, ko je sedanji knez Aleksander Georgjevič vladarstvo prevzel, ker večidel tega, kar se je pod knezom Mihaelom storilo, se je le po sili zgodilo, ker mu tisti možje, ki so sedaj vodniki vlade, niso pokoja dali. To pa, kar se je v poslednjih 9 letih za knežijo zgodilo, je neizrečeno veliko.

Sedanja vstava Serbskega je vtemeljena na podlagi hatišerifa od leta 1838, ki knezu na stran postavi starašinstvo (senat), kakor posvetovavno oblast; v posebnih okoljšinah se pokliče deželni zbor, kterega ondi skupšino imenujejo, v kteri se snidejo namestovavci cele dežele.

Razdeli se knezovina v 17 okrožij, ki se nahíje imenujejo, predstojnik vsake nahíje se imenuje okružni načelnik. Nahíje pa se dalje razdelé v okraje, kterih skupej je 62, njih predstojniki se imenujejo kapitani. Vsak okraj se pa spet razdeli v več občin ali županij; njih predstojniki se imenujejo kmeti, ki so toliko, kakor naši župani. Krožni in okrajni predstojniki in kapitani so pa ob enem vojaški in civilni poglavarji, in imajo policijsko in zapovedno oblast v rokah, vunder samolastno ne smejo nikogar delj kot 24 ur v zapor obsoditi.

Za pravosodje so trojne sodnice postavljene.

Perva je spravna sodíja (Friedensgericht), v katero voli vsaka občina tri može: enega predsednika in dva prisednika, ki razsodijo občinske razpore. Sodništvo je skupno (summarisch) in ustmeno.

V vsakem okrožji ali nahíi je eno višji sodništvo; predsednik in trije prisedniki tega sodništva se volijo iz cele nahíje, kterih vsak mora naj manj 30 let star biti; vsako leto pa se eden iz novega voli. Dolžnost tega sodništva je, razsojevati civilne, kupčijske in kazenske zadeve, in, ako kdo z razsodbo ni zadovoljen, se mora v osmih dneh pritožiti, da se njegova pritožba pošlje najvišjemu sodništvu.

Najvišje sodništvo ima svoj sedež v Belgradu in obstoji iz predsednika in štirih prisednikov, kterih vsak mora biti čez 35 let star.

Noben sodnik se ne smé razun po pravni poti odstaviti; nikdo ne smé biti ud dveh sodnij. Razsodba se izreče po postavah, kterih podlaga je zakonik (code) Napoleona; telesno kaznovati se ne smé noben deržaven služabnik. Naj vikši sodijska oblast je v rokah ministra, kteriga ondi popečitelj imenujejo, ki ne čuje samo nad sodništvam in njegovimi razsodbami, temuč tudi nad ljudskim odgojenjem in omikanjem. Tudi pritožbe zoper sodnike on prejema.

Za šole se dozda še ni moglo mnogo zgoditi. Večidel se pošiljajo mladi umni mladenčci na ruske učilnice, da se izobražijo. Poslednji čas pa se vlada za

lam poštupano meso visi, v suh in zračin kraj prenesti, kjer naj cel teden ali še več visi, de se prav dobro osuši; po tem se vzame doli, in prenese v shrambo. Na to vižo ostane vsa mast v mesu, vès merčes mora poginiti, in tako meso se da veliko let ohraniti. (Iz Verhniške. F. S.)

Gutta Percha,

nova prekoristna stvar za mnogotere rokodelstva.

(Konec.)

Na te lastnosti se upira obdelovanje in raba gute perče. Letá je:

1. Za umetno napravljeno kurjavo (künstl. Brennstoff). Če se znanim mešanicam iz ogljeniga prahu, smole, premoga, žagovne itd. nekaj gute perče primeša, postavim: $3\frac{1}{2}$ dela gute perče k 4 delam ogljeniga praha, 2 delama žagovne, $\frac{1}{2}$ dela premoga, ktere reči se vkup stlačijo, in iz njih kakšina podoba, postavim, krogla, napravi, naredi guta perča ne samo, da seta zmes bolj vkup derži, ampak tako palivo počasi gorí, ter veliko večjo vročino razvija.

2. Za kelje (als Kittmittel). Za to semora guta perča očistiti, raztopiti in umetno pripraviti. Tudi se ji še druge reči primešajo. Tako na priliko da predobro kelje (Kitt) sledeča mešava:

6 delov gute perče, 3 dele vlečica (Kautschuk), ali 8 delov gute perče, 1 del šumpora (žvepla), ali pa 6 delov gute perče, 2 dela vlečca in 1 del žvepla.

Kader se vlečic primeša, se mora mešanje pri taki vročini napraviti, kakoršno 42. stopnja Reaumurjeviga gorkomera kaže.

Kader je guta perča terda, se iz nje sledeče reči narediti dajo:

Reme (Rahmen) za zerkala in podobe, venci na zidovje iz druge zidarske lepoticja in članovi, palice, helce, gumbi, perstani, zapestnice, podvezi, trakovi itd.

Za nepremočljive in neprezračljive reči (für wasser- und luftdichte Stoffe) se da guta perča prav prav dobro izdelati, posebno združena z volnatimi ali svilnatimi nitmi.

Ako se guta perča s popirjem, žagovno, hrastovo skorjo, usnjatimi obrezki, z lasmi, šetinami ali s kosmino zmeša, se dajo iz nje ploše napraviti, ktere so za obloženje ali pokrivanje drugih reči porabljive.

Iz gute perče se da jako dober popir napraviti, kateri je nepremočljiv (wasserdicht), torej za denarni popir, banknote itd. silno vgoden. Taki popir se tudi ne more raztergati.

Dalje so začeli zavitke za bukve iz gute perče izdelovati; potem tudi klobuke, kape, odejo, pokrivala za mize in stole, plajše nepremočljive (posebno za popotnike, mornarje in vojake), škornice, čevlje, nogovice, podplate, obutala, in mnogo mnogo drugih taci potrebnih reči. Vsi ti izdelki so lepi, močni, dolgo terpeči.

Še se ne vé, kakošne koli reči se iz gute perče bojo narediti ali osnovati dale; zdí se clò, da je versta taci predmetov nepregledljiva in neizmerna, zatorej se tudi guta perča imenuje vesoljna materia (Universalstoff).

Njena cena ni visoka (boljši kup je ko vlečic), torej se že zdaj pričakuje, da bode u ve-

soljnim rokodelstvu in u umetnosti sploh še velike prekucije uzročila.

Tukej smo od te koristne reči le u obče govorili; gotovo bo pa priložnost dana, od nje bolj natanjko in posamesno kaj povedati *). J. Š.

Pogled na Serbsko.

(Konec.)

Davek — poreza od Serbov imenovan — se plačuje od glav, ktereга odrajujejo gospodarji družin; znese za eno samostojno družino 50 piastrov (en piaster je po našem 31 krajc.) Kmeti (župani) pobirajo davek in ga odrajtajo kapitanom, ti ga dajo načelnikom in ti ministru denarstva. Razun tega plača obertnik sila malo davka in tergovci le nekaj malega uvožnine in izvožnine za blago. Knezov dohodek na leto je 4000 mošinj, kar znese po našem kakih 20.000 gold.

Kar zadene vojaštvo, morajo vsi mladenči in možje od 18. do 50. leta vojaki biti, ki se razdelé po starosti v razna kardela; prvo kardelo šteje 60.000 mož. Sostavijo se pa vojaška kardela po stanovanju vojakov in tako je po okrožjih 17 polkov (regimentov) sostavljenih, katerih poveljniki so krožni poglavarji, — kapitani pa so vodji in zapovedniki manjših oddelkov, — in panduri (ki so tudi policaji posamesnih krajev) so častniki in desetniki. Vojakov se zamore v sili naj več 150.000 skupej zbrati; uniforma nimajo; ako stopijo v službo, jih vlada preskerbí z orodjem in česar se k temu potrebuje; živež v tistih krajih vzamejo, kjer so.

Razun te armade obstoji še majhino stanovitno kardelo, sostavljeno iz vsih treh vojaških razredov, deloma namenjeno za knezovo stražo, deloma za podučevanje vojakov v vojaških vajah. To stražo naberajo kmeti in kapitani, ako ni prostovoljcev dovolj. Čas službe za to kardelo je na dve leti odločen; pozneje še le se tak vojak vversti med vojake drugih razredov. Pešci, katerih je 8 kompanij (6 jih je v Belgradu, 2 ste v Kragujevacu), nosijo lepe zelene suknje z rujavimi obšivi in rudečimi podšivi, črnkaste hlače, škornje, čelade z deželnim gerbom in imenom kneza okinčane; vojaki imajo prav dobro muziko. Konjikov je dva švadrona, katerih vsak ima 200 kónj; en švadron stoji v Belgradu, drugi v Kragujevacu; so podobni nekoliko našim ulanarjem, opravo imajo kakor kozaki, oboroženi so s sabljo, samokresom in sulico. Topništvo ima 8 dobrih šestlibernih topov, topničarji imajo plave suknje z belimi obšivi na plavih zavratnikih iz baržuna. Knez sam je poveljnik tega kardela in voli častnike, med tem ko starašinstvo njih število, plačo in opravilo odloči. Vojaška vaja je po ruskej in austrianskej vpejlana, in način službe razodeva, da Serb ni samo pogumen junak, ampak tudi dober vojak.

Opomniti moramo še kneza Serbskega.

Aleksander prvi Karađorđević je sin junškiga Černiga Jurja, ktereга spomin vsak Serb v sercu hrani, ki živi v brezštevilih pesmah Serbskega naroda, ker je bil prvi, ki je tlačbi in jarmu nevercov vničbo prisegel, pod svojo vihrajočo zastavo junake zbiral, Turke s kervavim mečem odganjal, svojemu narodu noč sužnosti v dan svobode spremenil in ne počival, dokler da ga lastni brati ne izdajo, spijočiga vamer-

*) Gutta percha in gumilastik se čedalje več rabita; že delajo čolnice iz gutte perche in mnogoverstne oblačila. Ko se je ni davnej nek Anglež po barki iz Londona v Ostende peljal in je hudo deževalo, je vzel majhno culico iz žepa, v kateri je imel škornje, hlače, suknjo, kapo in rokavice iz gutte perche narejene; vse to obleče in se vleže potem veselo na pokrov ladje. Ker skozi gutto percho dež ne more, je bil pod to obleko popolnoma suh.